

## ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ІНШОМОВНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ІЗ СУСПІЛЬНИХ НАУК

*Стаття присвячена розгляду проблеми запровадження компетентнісного підходу на підставі професійного спрямування підготовки фахівців із суспільних наук. Аналізуються види іншомовних компетенцій, можливості застосування різних компетенцій у навчальній і майбутній професійній діяльності фахівця. Обґрунтовуються визначення термінологічних сполучень “іншомовна професійна комунікативна компетенція”, “професійна міжкультурна компетенція” “іншомовна рефлексивна компетенція”. Авторська концепція представлена через визначення поняття “комунікативно-компетентнісний підхід”, а також формулювання компетенцій студента і викладача іноземних мов.*

*Ключові слова: компетентність, компетенції, комунікативно-компетентнісний підхід, іншомовна професійна комунікативна компетенція, професійна міжкультурна компетенція, іншомовна рефлексивна компетенція, металінгвістична компетенція викладача іноземних мов.*

**Постановка проблеми.** Інформаційне суспільство, в якому існує людство на сучасному етапі свого розвитку, висуває принципово нові вимоги до усіх фахівців. Причому спостерігається тенденція, яку умовно можна порівняти із досягненнями у спорті, коли найкращі результати колишніх чемпіонів з часом перетворюються у норматив звичайного розрядника. Тож ті вимоги щодо професійних компетенцій, які раніше висувалися до фахівців із повною вищою освітою, сьогодні поступово стають нормою для тих, хто навчається за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра. Серед вимог особливе місце посягають такі, що пов’язані із вільним володінням іноземної мови як інструментом професійної діяльності.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Органічне поєднання навчальних дисциплін професійного спрямування із дисциплінами соціально-гуманітарного циклу було й залишається однією з актуальних проблем педагогіки вищої школи. На різних етапах розвитку науки, під різним кутом зору цю проблему досліджували такі вітчизняні вчені, як В. Андрущенко, В. Гаманюк, О. Глузман, Л. Губерський, З. Донець, Л. Кнодель, Г. Онкович та ін. Було б невірним не згадати й зарубіжних дослідників, які також працювали й продовжують працювати у цій царині, зокрема: Л. Столяренко, А. Хуторський, Д. Чернилевський, А. Kezar, К. Pawlowsky та ін. Слід надати належне й тим науковцям, які присвятили свої праці безпосередньо методиці викладання іноземних мов: Л. Артеменко, Т. Гусак, С. Ніколаєва, І. Ключковська. У розробці інноваційних підходів до викладання іноземних мов важко переоцінити значення Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, основні положення яких враховані при розробці проблеми в рамках даної статті [1]. Разом з тим, питання професійної спрямованості

іншомовних компетенцій у підготовці фахівців із суспільних наук залишилося недостатньо висвітленим і потребує окремого дослідження.

**Мета** даної статті полягає у теоретичному обґрунтуванні ролі іншомовних компетенцій у підготовці майбутнього суспільствознавця, їх класифікації і структури. Досягнення поставленої мети потребує вирішення ряду *завдань*, а саме: 1) огляд передумов, що сприяли появі компетентнісного підходу в методиці викладання іноземних мов; 2) аналіз понять “компетентність”, “компетенція” їх структури і видів; 3) визначення поняття “комунікативно-компетентнісний підхід”; 4) опис можливостей застосування іншомовної комунікації майбутнього суспільствознавця та ролі викладача іноземної мови у подальшій реалізації студентом цих можливостей.

**Викладення основного матеріалу.** Підготовка фахівців гуманітарного, але немовного фахового профілю передбачає синхронну лінгвістичну пізнавальну діяльність у двох взаємопов’язаних площинах: 1) поглиблення знань із державної української мови, насамперед в офіційно-діловому і науковому стилях; 2) набуття іншомовних компетенцій у професійній сфері, що дозволятимуть успішно здійснювати письмову та усну комунікацію. Насамперед, це пов’язано із тим, що гуманітарний фах базується на здійсненні професійних обов’язків у сфері “людина – людина”

Досить тривалий час радянської та пострадянської доби домінував підхід до підготовки фахівців, коли на перший план висувалися ідеологічні пріоритети, а роль мови зводилася до застосування на письмі правил правопису. Історична місія падіння “залізної завіси” полягає і в освітній площині, зокрема у зміні парадигми мислення щодо важливості й необхідності вивчення іноземних мов на засадах комунікативно-компетентнісного підходу.

Вказаний підхід передбачає в якості дидактичної цілі формування передбачених освітньо-кваліфікаційними характеристиками фахівців комунікативних компетенцій. Одразу слід оговорити, що при вживанні терміну “компетентність” ми орієнтуємося на визначення, що міститься у постанові Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341 “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій”, а саме: “компетентність/компетентності - здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості” [2]. Похідний від нього є термін “компетенції”, під яким ми розуміємо складові елементи компетентності.

Оскільки за специфікою свого предмету ми орієнтовані на іншомовний комунікативно-компетентнісний підхід, то необхідно, звернувшись до цієї ж постанови, навести визначення ще одного поняття: “комунікація – взаємозв’язок суб’єктів з метою передавання інформації, узгодження дій, спільної діяльності” [2]. Виходячи з наведеного, пропонуємо запровадити нашу авторську синтезовану дефініцію, розуміючи під указаним вище підходом *орієнтацію викладача у навчальному процесі на формування у мовленнєвої особистості здатності до успішного здійснення комунікації засобами іноземної мови з усвідомленою опорою на особливості дискурсу.*

Створюючи авторський варіант визначення поняття “комунікативно-компетентнісний підхід”, ми орієнтувалися на те, що у матеріалах Ради Європи [3] склалася традиція розподіляти компетенції на дві категорії: загальні компетенції (*General competences*) та комунікативна мовна компетенція (*Communicative Language competence*). Загальні компетенції передбачають знання світу, соціокультурні, міжкультурні знання, компетенцію існування (*savoir-être*), вміння вчитися (*savoir-apprendre*). Друга група компетенцій, по-перше, навіть у назві вирізняє семантичну диференціацію понять “комунікативний” і “мовний”, що апіорі передбачає їх своєрідну субординацію на рівні гіпероніма й гіпоніма, по-друге, дає імпліцитно висловлене посилення для методики викладання іноземних мов, що під час занять мають поєднуватися соціолінгвістичні й власне лінгвістичні компоненти.

Дещо інакше компетенції представлені в документах Болонського процесу, пов’язаних із запровадженням рамки кваліфікацій, за якими рекомендується при підсумковому оцінюванні випускника вищого навчального закладу брати до уваги когнітивний, функціональний та особистісний компоненти [4].

З метою забезпечення вказаних показників у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка була розроблена концепція викладання іноземних мов, розрахована на період з 2009 по 2013 роки [5]. Згідно з вказаним документом “показником рівня сформованості професійно орієнтованої вторинної мовної особистості є іншомовна професійна комунікативна компетенція, професійна міжкультурна компетенція та іншомовна рефлексивна компетенція” [5, с.4]. Не зважаючи на те, що вказані компетенції задекларовані, визначення даних понять не надається. Тому ми вважаємо за потрібне дещо детальніше розглянути сутність ключових іншомовних компетенцій, які є водночас і метою, і показником якості підготовки фахівців.

Серед усього розмаїття визначень “іншомовна професійна комунікативна компетенція” (Андрієнко А., Клименко Є., Козак С., Павленко О., Сура Н.), з позицій функціонального підходу, обираємо те, за яким дане поняття передає “сформовану в процесі навчання іноземної мови здатність вільно та адекватно до умов соціально-рольових ситуацій професійної діяльності розуміти й зумовлювати відповідні мовленнєві висловлювання згідно з теоретичними положеннями і знаннями, що виконують інформаційно-комунікативну функцію, а також практичні вміння та навички, які забезпечують перцептивно-комунікативну та інтеракційно-комунікативну функції спілкування за допомогою засобів іноземної мови” [6, 12]. У наведеному визначенні нам імпонує те, що його автор – С.В. Козак – передбачає головні компоненти “сценарію” спілкування, а саме: ситуацію професійної діяльності, можливість передачі й сприйняття інформації, організації взаємодії під час такого спілкування. Подібний підхід у подальшому відкриває широкі можливості для застосування рольових ігор, ситуативних завдань у процесі навчання іноземній мові.

Терміносполука “професійна міжкультурна компетенція” також має різні варіанти інтерпретації (О. Бондаренко, С. Тер-Минасова, Г. Єлізарова та ін.), проте не всі з них можна вважати прийнятними. Так, Л.М. Гречок та А.І. Сікалюк пропонують тлумачити означене поняття як “здатність людини аналізувати ситуацію міжкультурного спілкування і вибрати правильну модель поведінки, яка відповідає очікуванням партнерів в цьому культурному контексті, при цьому вживаючи достатню кількість лексичних одиниць і освоєних прийомів їх використання в мовній діяльності”[7]. Якщо з першою частиною визначення, яка стосується дискурсу (аналіз ситуації і вибір моделі поведінки) ще більш менш можна погодитися, то власне мовний аспект, на нашу думку, є хибним. Принципово невірно зводити процес спілкування до вживання “лексичних одиниць”, оскільки у цьому процесі, окрім лексичних, водночас реалізуються усі інші мовні потенції: фонетичні (якщо це усне спілкування), графічні й орфографічні (якщо це письмова комунікація), морфологічні й синтаксичні, текстологічні й стилістичні тощо. Ми більше схилиємося до тієї точки зору, що висловив W. Gudycunst, за якої “міжкультурна компетенція містить у собі знання, мотивацію й уміння спілкуватися адекватно й ефективно із представниками інших культур” [8, с.192]. У даному визначенні нам імпонує, по-перше, те, що, проміж звичних для нас педагогічних термінів “знання” і “уміння” знаходиться і термін “мотивація”, по-друге, те, що в якості ключових якостей спілкування обирається адекватність і ефективність. Міжкультурна компетенція передбачає обізнаність із соціально-політичною системою певної країни, з її культурою, історією, особливо драматичними моментами і постатями, які не здобули однозначної оцінки у суспільстві, особливостями етикету, переговорного процесу тощо. На нашу думку, у професійній міжкультурній компетенції закладений не тільки і не стільки поняттєвий, а, насамперед, виховний потенціал. Саме завдяки указаній компетенції формується толерантне ставлення і повага до тієї точки зору, яка відрізняється від загальноприйнятої в межах певної країни, певного соціуму, виробляється спроможність поглянути на світ та його бачення з інших позицій

Найменш розробленими у вітчизняній методиці викладання, за нашими спостереженнями, є питання іншомовної рефлексивної компетенції. Формування вказаного виду компетенцій відбувається за рахунок створення педагогічних умов для усвідомленого ставлення студента до самоосвіти, самоконтролю, самоаналізу, готовності до координації дій по самовдосконаленню з іншими учасниками педагогічного процесу (індивідуально-консультативна робота з викладачами, діалог з одногрупниками тощо). Дидактичне й виховне значення іншомовної рефлексивної компетенції важко переоцінити, тому що саме завдяки їй можливе здобуття інших видів компетенцій. Це дає нам підстави вважати, що вона є первинною відносно іншомовної професійної комунікативної та іншомовної міжкультурної компетенції.

При проектуванні й реалізації навчального процесу викладач іноземної мови повинен чітко уявляти сфери можливої реалізації студентом набутих

компетенцій. Слід зазначити, що порівняно з минулими часами ця сфера суттєво розширилася. Тож виникає потреба надати принаймні стислий опис напрямів, за якими може відбуватися діяльність студента, а в майбутньому і соціолога, політолога, філософа, коли іншомовні професійні компетенції стають інструментом здійснення функцій і завдань.

Насамперед слід враховувати, що сучасний фахівець в умовах глобалізації, комп'ютерних технологій має широкі можливості для ознайомлення із іншомовною літературою, виданнями, що зберігаються в іноземних бібліотеках, із реферативними журналами. При співпраці з викладачами профільних кафедр з метою здійснення міжпредметних зв'язків можна передбачити в якості завдань для семінарів підготовку рефератів, оглядів, презентацій на підставі інформації, отриманої з зарубіжних джерел. У такий спосіб студентові треба буде водночас виконати низку власне лінгвістичних операцій (усвідомлення тематики публікацій за фахом, актуалізація знайомої термінології, засвоєння раніш не відомих лексичних одиниць, переклад, реферування тексту) і традиційну підготовку до семінарських занять за встановленою профільною кафедрою методикою.

Для фахівців у галузі суспільних наук значення дидактичних матеріалів набувають новини іноземних кампаній (наприклад, BBC, CNN та ін.). Тож викладачеві можна передбачити як використання відеофрагментів під час аудиторного заняття, так і різного типу завдання для самостійної роботи.

Застосування у навчальному процесі інформаційних технологій дозволило запровадити раніш не чвані можливості щодо проведення телемостів із закордонними вузами-партнерами. У такий спосіб за допомогою відповідних технічних засобів можуть проводитися навчальні конференції, прослуховування в режимі on-line лекцій провідних викладачів зарубіжних університетів, починаючи з просунутого рівня володіння компетенціями (B2, або *vantage professional*) і вище – навчальні дискусії з актуальних суспільних проблем.

Надзвичайні перспективи відкриває дистанційне навчання, коли студент може засвоювати програми певних курсів, не покидаючи рідної країни. В окремих випадках той, хто навчається, може запрограмувати свою індивідуальну освітню траєкторію таким чином, щоб паралельно опановувати ще одну спеціальність або працювати за подвійною магістерською програмою. Звісно, без належного рівня володіння іноземною мовою подібні плани унеможливлються.

Усе частіше молоді науковці беруть участь у міжнародних конференціях, мають перспективи публікуватися в іноземних реферативних журналах. Це означає, що викладач іноземної мови повинен навчати студента й особливостям наукового стилю мовлення, специфіці роботи із текстами, що готуються для озвучення через доповідь, а також з текстами для друку.

Чималий потенціал містить і реалізація принципу мобільності студента в рамках Болонського процесу, що дозволяє проходити навчання або практики, стажування за кордоном. Усе перелічене ставить перед викладачами іноземної мови питання щодо кардинальної зміни у методиці викладання.

Разом з тим, на нашу думку, доцільно говорити не лише про компетенції того, хто навчається, а й того, хто навчає. У цьому ключі ми б запропонували виділяти три види професійної компетенції викладача іноземних мов: 1) досконале загальне володіння іноземною мовою (*загальнолінгвістичні компетенції*); 2) розуміння й можливість правильного застосування поняттєво-категоріального апарату профільних наук (філософії, соціології, політології тощо), термінологічного апарату цих наук у певних мовах, обізнаності у стилістико-синтаксичних особливостях текстів даної сфери (*спеціальні профільні або металінгвістичні компетенції*); 3) знання методики викладання іноземних мов і новітніх освітніх технологій, а також спроможність реалізовувати ці знання з урахуванням особливостей конкретної мовної особистості та групи в цілому (*методичні компетенції*). На нашу думку, другий компонент (спеціальні профільні лінгвістичні компетенції) стає визначальним чинником при вирішенні кадрових питань, адже навіть за наявності відповідної кваліфікації викладача іноземних мов потребується подальша спеціалізація. В ідеалі це б могла бути друга вища освіта. Проте навіть за її відсутності викладачеві іноземної мови на сучасному етапі потрібно багато працювати над собою із вивчення мови тієї науки, за профілем якої він здійснює підготовку фахівців.

Це є надзвичайно важливим не лише з позицій обізнаності із термінологічним апаратом науки. Ми наголошуємо на екстралінгвістичному чиннику. Як правило, коли йдеться про вивчення іноземних мов, увага звертається лише на здатність комуніканта віднайти іншомовний еквівалент терміна рідної мови. У такий спосіб певною мірою “механізується” когнітивний процес, він мінімізується до рівня формального перекладу. При цьому не враховується, що семантичне поле певного терміну може не співпадати у різних мовах, а значить, є необхідність переходу на засади компаративістики і герменевтики. Тож, в результаті проведеного аналізу, ми можемо дійти двох важливих проміжних висновків: 1) при вивченні іноземних мов у студентів-суспільствознавців формуються не лише мовленнєві компетенції, але й поняттєво-категоріальний апарат фахової наукової дисципліни; 2) для здійснення поняттєвої і дефінітивної функції викладач іноземної мови сам повинен глибоко знати профільні дисципліни.

Не менш важливим є вихід за межі власне фахової підготовки. Роль іншомовних компетенцій полягає і у формуванні свідомості особистості. Ще у середині 90-х років ХХ ст. Ж. Делор у доповіді “Вчитися жити”, яка потім лягла в основу цілого ряду документів ЮНЕСКО, влучно визначив основні компетенції як вектори сучасної педагогічної діяльності: “Вчитися знати, вчитися робити, вчитися жити разом, вчитися буттю” [4, с.47].

Розвиваючи цю основоположну ідею, можна сказати, що вивчення іноземної мови, зокрема майбутніми суспільствознавцями, не тільки озброює їх фаховими знаннями, але й прокладає шлях до розуміння ментальності інших народів, а тож формує вміння “жити разом”.

**Висновки.** Необхідність запровадження комунікативно-компетентнісного підходу у викладанні іноземних мов студентам вищих

навчальних закладів зумовлена зміною парадигми соціальних відносин, глобалізацією світу. Професійне спрямування іншомовної підготовки фахівців розкриває додатковий потенціал для мотивації навчання і створює пріоритет рефлексивної компетенції. Особливістю формування компетенцій у майбутніх суспільствознавців є те, що обізнаність у соціокультурних реаліях, традиціях і ментальності жителів інших країн виступає не тільки чинником іншомовної міжкультурної комунікації, але й самим предметом підготовки фахівців, що потребує від викладача іноземних мов спеціальних знань.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед.наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341 “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій” [Електронний ресурс] //
3. Modern Language Learning, Teaching, Assessment // A Common European Framework of Reference / Council of Europe, Education Committee. – 1998. – Strasbourg. – 224 p.
4. Report “A Framework for Qualifications of the ENEA”, by the Working Group on QF // Bologna process seminar in Copenhagen, Jan 13–14, 2005 [Electronic resource] – Mode of access: [http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main\\_doc/050218\\_QF\\_ENEA.pdf](http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050218_QF_ENEA.pdf)
5. Концепція викладання іноземних мов у Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка. – К., 2009. – 27 с.
6. Козак С.В. Формування іномовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту: Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – Одеса, 2001.
7. Гречок Л.М., Сікалюк А.І. Професійно орієнтована міжкультурна компетенція в сучасній освіті. [Електронний ресурс] // [http://asconf.com/rus/archive\\_view/76](http://asconf.com/rus/archive_view/76)
8. Gudykunst W.B. Cross-cultural and intercultural communication. – Sage Publications, 2003. – 299 p.
9. Делор Ж. Образование: необходимая утопия / Ж.Делор // Педагогика. – 1998. – № 5. – С. 32–47.

О.В. Топчий, кандидат педагогических наук  
Киевский национальный университет имени  
Тараса Шевченко

## **ПРОФЕСИОНАЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ИНОЯЗЫЧНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ОБЩЕСТВЕННЫМ НАУКАМ**

*Статья посвящена рассмотрению проблемы внедрения компетентного подхода на основе профессиональной направленности подготовки специалистов по общественным наукам. Анализируются виды иноязычных компетенций, возможности применения различных видов компетенций в учебной и будущей профессиональной*

деятельности специалиста. Обосновывается определение терминологических словосочетаний “иноязычная профессиональная коммуникативная компетенция”, “профессиональная межкультурная компетенция”, “иноязычная рефлексивная компетенция”. Авторская концепция представлена через определение понятия “коммуникативно-компетентностный подход”, а также формулирование компетенций студента и преподавателя иностранных языков.

Ключевые слова: компетентность, компетенции, коммуникативно-компетентностный подход, иноязычная профессиональная коммуникативная компетенция, профессиональная межкультурная компетенция, иноязычная рефлексивная компетенция, металингвистическая компетенция преподавателя иностранных языков.

O. Topchij, candidate of pedagogical sciences  
Taras Shevchenko National University of Kyiv

## **PROFESSIONAL ORIENTATION OF FOREIGN LANGUAGE COMPETENCIES IN TRAINING OF SPECIALISTS FROM PUBLIC SCIENCES**

*The article is devoted to the problem of implementing competence-based approach based on professional orientation training for the social sciences. The author analyzes the scientific views of other researchers to the key concepts of this problem, the types of foreign language competencies, applicability of various competencies in academic and future professional careers.*

*The author takes in to account recommendations of CE for distribution of competences on General and Communicative Language elements. Conception of teaching of foreign languages in Taras Shevchenko National University of Kyiv and watching motion of her realization ground to assert her methodical loyalty. The article examines the questions of motivation of educating to the foreign languages. The study of foreign languages allows to future specialists from public sciences to cognize a culture, history, mentality of other people. The purview of knowledge of foreign language in modern terms broadens considerably and embraces the distance educating, possibility of viewing of foreign mass media, realization of principle of academic mobility of student.*

*Text of the article contains the extended determinations of concepts “communicative competence approach”, “professional foreign language communicative competence”, “intercultural competence”, “professional foreign language reflective competence”. The author's concept is presented through the definition of “communicative competence approach” and the wording of competence and student and teacher of foreign languages. Mine-out conception supposes that for the teacher of competence must be presented on three levels: common knowledge of foreign language, knowledge of terminology in the professional area of students (to philosophy, history, political science), knowledge of methodology of teaching of foreign languages.*

*Keywords: competence, communicative competence approach, professional foreign language communicative competence, intercultural competence, professional foreign language reflective competence, metalinguistics competence of teachers of foreign languages.*